[इंग्रजीमध्ये टंकलिखित न्यायनिर्णयाचे मराठी भाषांतर]

[सर्वोच्च न्यायालयाचे अहवाल (१९९६)-२ एस.सी.आर.] पान क्र. ५९-६८

दिवाणी अपिल क्र. २७६९/१९९६

वी.पी. श्रीवास्तव आणि इतर

विरुद्ध

मध्यप्रदेश राज्यशासन आणि इतर

२, फेब्रुवारी १९९६

[न्या. के. रामास्वामी आणि न्या. जी. बी. पटनायक]

सेवा अधिनियम– मध्य प्रदेश राज्य उद्योग (राजपत्रित) सेवा भरती नियम, १९६५-सहाय्यक संचालक, उद्योग पदाच्या भरतीची पद्धत=नवप्रविष्ट व पदोन्नत यांच्यातील परस्पर सेवाज्येष्ठता ठरविणे-जिथे नियुक्ती केवळ तदर्थ असते आणि नियमांनुसार नसते- सेवाज्येष्ठता निश्चित करण्यासाठी अशा पदावरील स्थानापन्नता विचारात घेता येत नाही.

उपयोजन आणि कार्यपद्धती-ज्येष्ठता ठरविण्याचे तत्त्व-आव्हानीत-राज्यशासन आवश्यक पक्षकार आहे.

२९-९-१९८० रोजी निवड प्रक्रियेतून नियुक्ती झालेल्या सहाय्यक उद्योग संचालक पदी थेट भरती झालेल्या अपीलकर्त्यांनी पदोन्नतीसाठी निवड यादीला आव्हान दिले. प्रतिवादी-सहाय्यक

संचालक पदावर तदर्थ पदोन्नत यांना २७.९.१९८० रोजी पदोन्नती देण्यात आली होती, लोकसेवा आयोगाच्या मंजुरीच्या अपेक्षेने नियमांना डावलून, त्यांना अपीलकर्त्यांसारख्या नियमित व नवप्रविष्टांपेक्षा वरिष्ठ दर्शविले गेले होते.

प्रशासकीय न्यायाधिकरणाने हा अर्ज फेटाळून लावत म्हटले आहे की, यापूर्वीच्या एका प्रकरणात १९७४ च्या भरतीच्या परस्पर सेवाज्येष्ठतेचा निर्णय घेताना लवादाने पदोन्नतीची तदर्थ नियुक्ती विचारात घेण्याचा निर्णय घेतला होता आणि त्यामुळे ह्या निर्णयाद्वारे प्रस्तुत प्रकरणावर नियंत्रण ठेवले जावे आणि १९८० मध्ये प्रतिवादींच्या बाजूने झालेल्या पदोन्नतीला इतक्या प्रदीर्घ कालावधीनंतर आव्हान देता येणार नाही, असे नमूद केले. सेवाज्येष्ठता ठरविण्याच्या हेतूने या पदोन्नत कर्मचाऱ्यांना त्यांची संपूर्ण सेवा विचारात घेण्याचा अधिकार असेल आणि सर्व पदोन्नतांना प्रतिवादी-पक्षकार म्हणून समाविष्ट केले गेले नसल्यामुळे अपीलकर्त्यांना कोणताही दिलासा देता येणार नाही. न्यायाधिकरणाच्या निर्णयाविरोधात हे अपील दाखल करण्यात आले होते.

पदोन्नत कर्मचाऱ्यांना २७.९.१९८० रोजी नियुक्ती देण्यात आली होती, तर सरळ नवप्रविष्ट कर्मचारी २९.०९.१९८० रोजी भरती झाले होते या कारणास्तव न्यायाधिकरणाने पदोन्नतांना थेट नवप्रविष्टांपेक्षा वरिष्ठ घोषित करून कायद्याची चूक केली, असा युक्तिवाद याचिकाकर्त्यांनी केला. त्यांनी पुढे युक्तिवाद केला की, बाधित पक्षकरांचा समावेश न करणे खटल्यासाठी घातक ठरणार नाही कारण राज्य सरकारने स्वीकारलेल्या परस्पर सेवाज्येष्ठता निश्चित करण्याच्या तत्त्वालाच आव्हान देण्यात आले होते, एकमेव आवश्यक पक्षकार राज्यशासनच होते आणि ती निवड यादी

केवळ १९८८ मध्ये, २३.१२.१९८८ रोजी अंतिम करण्यात आली होती, १९८९ मध्ये लवादासमोर अपीलकर्त्यांनी केलेला अर्ज विलंब आणि दिरंगाई या तत्त्वावर रोखता येणार नाही .

आपण या पदावर दीर्घकाळ काम केले आहे, त्यामुळे सेवा ज्येष्ठतेत बदल करण्याची गरज नाही, असा निव्वळ युक्तिवाद प्रतिवादींनी केला.

अपील मंजूर करताना या न्यायालयाने निर्णय दिला की,

१.१. मध्य प्रदेश राज्य उद्योग (राजपत्रित) सेवा भरती नियमावली १९६५ ने ठरवून दिलेल्या प्रक्रियेचे पालन करून पदोन्नतीने प्रतिवादींची प्राथमिक नियुक्ती झालेली नाही आणि ते अखंडपणे या पदावर कार्यरत असले तरी लोकसेवा आयोगाने अद्याप त्यांच्या नियुक्त्यांना मान्यता दिली नसल्याने सेवाज्येष्ठतेचा विचार करण्यासाठी अशा पदावरील त्यांची स्थानापन्नता विचारात घेता आली नाही आणि पदोन्नतांना २७.९.१९८० रोजी नियुक्ती देण्यात आली होती तर सरळ नवप्रविष्ट दिनांक २९.९.१९८० रोजी भरती करण्यात आले होते केवळ या कारणास्तव पदोन्नत कर्मचाऱ्यांना थेट नवप्रविष्टांपेक्षा वरिष्ठ घोषित करता आले नाही अपीलकर्त्यांना प्रतिवादी- तदर्थ पदोन्नतांपेक्षा वरिष्ठ मानले जाणे आवश्यक आहे. [६५-सी, ६६-बी]

थेट नवप्रविष्ट वर्ग II अभियांत्रिकी अधिकारी संघटना व इतर विरुद्ध महाराष्ट्र राज्यशासन व इतर, [१९९०] २ एससीआर ९००; पश्चिम बंगाल राज्यशासन आणि इतर वि. अघोरे नाथ डे आणि इतर, [१९९३] ३ एससीसी ३७१ आणि श्रीनिवास रेड्डी आणि इतर विरुद्ध आंध्र प्रदेश राज्यशासन आणि इतर, [१९९५], अनु. १ एससीसी ५७२, त्यानंतर.

१.२. अपीलकर्त्यांनी पदोन्नती प्राप्त प्रतिवादींच्या तथाकथित तदर्थ नियुक्त्यांना आव्हान दिले नाही परंतु त्यांनी अपीलकर्त्यापेक्षा वरील तदर्थ पदोन्नत प्रतिवादींच्या ज्येष्ठता यादीतील स्थानाला आव्हान दिले. राज्य सरकारने तयार केलेल्या 'ज्येष्ठता निश्चिती' या तत्त्वालाच आव्हान देण्यात आले आहे, अशा प्रकरणात राज्यशासन आवश्यक पक्षकार होते ज्यांचा समावेश करण्यात आला होता. प्रभावित पक्षकारांचा समावेश न करणे कार्यवाहीला घातक आहे, असे ठरवून न्यायाधिकरणाने कायद्यात चूक केली.

[६६-बी-सी, ६७-बीआई]

दक्षिण मध्य रेल्वे सिकंदराबादचे महाव्यवस्थापक आणि इतर इत्यादी विरुद्ध ए. व्ही. आर. सिद्धांती आणि इतर इत्यादी, [१९७४] ३ एस.सी.आर. २०७ आणि प्रबोध वेण्णा आणि इतर, इ. विरुद्ध उत्तर प्रदेश राज्यशासन आणि इतर इ., [१९८५] १ एससीआर २१६ यावर भिस्त ठेवण्यात आली.

१.३. अंतिम श्रेणी यादी २३.१२.१९८८ रोजीच तयार करण्यात आली होती आणि अपीलकर्त्यांनी १९८९ मध्ये न्यायाधिकरणाकडे धाव घेतली होती आणि त्यामुळे विलंबाचा प्रश्नच उद्भवत नव्हता. [६८-ए]

दिवाणी अपील अधिकार क्षेत्र : दिवाणी अपील क्रमांक २७६९/१९९६

मध्य प्रदेश प्रशासकीय न्यायाधिकरण, जबलपूर यांच्या दिनांक २४.७.९२ च्या ओ.ए.क्र. ८९४/१९८८ मधील न्यायनिर्णय व आदेशावरून

याचिकाकर्त्यांसाठी पी.पी.राव, अमिताभ वर्मा आणि अशोक माथुर.

प्रतिवादींसाठी ए. के. चितळे, एस. के. अग्निहोत्री.

प्रतिवादी क्रमांक ४ साठी अशोक के.आर.सिंग

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय मा. न्या. पटनायक यांनी घोषित केला.

अनुमती दिली.

हे अपील मध्य प्रदेश प्रशासकीय न्यायाधिकरणाने जाहिर केलेल्या मूळ अर्ज क्रमांक ८९४/१९८८ मधील २४ जुलै १९९२ च्या न्यायनिर्णयाविरुद्ध आहे. याचिकाकर्ते सहाय्यक उद्योग संचालक म्हणून थेट नवप्रविष्ट आहेत, त्यांची नियुक्ती २९.०९.१९८० रोजी लोकसेवा आयोगाने केलेल्या निवड प्रक्रियेद्वारे करण्यात आली आहे. प्रतिवादी सहाय्यक संचालक पदावर तदर्थ पदोन्नती प्राप्त कर्मचारी आहेत व त्यांना २७.०९.१९८० रोजी पदोन्नती देण्यात आली आहे. नियुक्तांच्या या दोन गटांमधील परस्पर ज्येष्ठता हा या अपिलात वादाचा विषय आहे.

मध्य प्रदेश राज्याशासनाने मध्य प्रदेश राज्य उद्योग (राजपत्रित) सेवा भरती नियम, १९६५ (पुढे '१९६५ चे भरती नियम' म्हणून संबोधले जाते) नावाचे नियम तयार केले होते. या नियमानुसार सहाय्यक उद्योग संचालकांची ५० टक्के पदे सरळ भरतीने तर उर्वरित ५० टक्के पदे पदोन्नतीने भरायची होती. वरील नियमाची जागा मध्य प्रदेश राज्य उद्योग (राजपत्रित) सेवा भरती नियम, १९८५ (पुढे 'भरती नियम १९८५' म्हणून संबोधले जाते) नावाच्या नवीन नियमांनी घेतली. या दोन्ही नियमावल्यांमध्ये जरी सहाय्यक उद्योग संचालक पदांच्या भरतीच्या पद्धतीची तरतूद

आहे आणि त्यासाठी कार्यपद्धतीसुद्धा विहित केली आहे तरी त्यामध्ये थेट भरती आणि पदोन्नती यांच्यातील परस्पर सेवाज्येष्ठता निश्चिती करण्याची कोणतीही तरतूद नाही. त्यामुळे सर्वसाधारण तत्त्वानुसार ही सेवाज्येष्ठता निश्चित करावी लागली.

हे तत्त्व या न्यायालयाच्या घटनापीठाने थेट नियुक्त वर्ग II अभियांत्रिकी अधिकारी संघटना आणि इतर विरुद्ध महाराष्ट्र राज्यशासन आणि इतर ([१९९०] २ एस.सी.आर. ९००) मध्ये नोंदविलेल्या या प्रकरणात अधिकृतपणे घालून दिले आहे. ज्याला सामान्यत: थेट भरती प्रकरण म्हणतात, परंतु तरीही बर्याचदा उच्च न्यायालये आणि प्रशासकीय न्यायाधिकरण या प्रकरणाचे गुणोत्तर लागू करण्यात चूक करीत आहेत. समोर असलेल्या खटल्यात प्रशासकीय न्यायाधिकरण सरळ भरती प्रकरणात निर्धारित गुणोत्तर लागू करण्यात अपयशी ठरले आहे आणि म्हणून त्यांनी ही चूक केली आहे.

भरती नियम १९६५ अन्वये नियम ६ मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या भरती च्या एका पद्धतीद्वारे निवड झाल्याशिवाय सेवेत नियुक्ती करता येत नाही. सरळ भरतीबाबत नियम ११ अन्वये दिलेल्या तरतुदींनुसार मुलाखतीनंतर लोकसेवा आयोगामार्फत निवड करावी लागते आणि त्यानंतर आयोग नियम १२ मधील तरतुदीनुसार व्यक्तिंची गुणवत्तेनुसार यादी सरकारकडे पाठवतो आणि अंतिमतः सरकार त्या यादीतून नियुक्त्या करते. पदोन्नतीद्वारे सेवेत नियुक्ती करण्याबाबत नियम १३ अन्वये एक प्राथमिक निवड समिती स्थापन केली जाते जी नियम १४ अन्वये सर्व पात्र व्यक्तींच्या प्रकरणांचा विचार करते आणि अंतिमतः नियम १५ अन्वये योग्य व्यक्तींची यादी या

समितीद्वारे तयार केली जाते. सेवाज्येष्ठता यांचा योग्य विचार करून सर्व बाबतीत गुणवत्ता व पात्रतेच्या आधारे निवड केली जाते आणि त्यानंतर यादीत समाविष्ट अधिकाऱ्यांची नावे सेवाज्येष्ठतेच्या क्रमाने मांडली जातात. अशा प्रकारे तयार केलेली यादी नियम १६ मधील तरतुदीनुसार लोकसेवा आयोगाकडे पाठविली जाते आणि नियम १७ अन्वये आयोगाच्या मान्यतेनंतरच पदोन्नतीसाठी निवड यादी तयार केली जाते. त्यानंतर राज्य सरकार नियम १८ मधील तरतुदीनुसार निवड यादीतून नियुक्त्या करते. हे मान्य आहे की थेट भरती झालेल्या अपीलकर्त्यांची भरती नियमांनुसार विहित प्रक्रियेनुसार नियुक्ती करण्यात आली होती. तर पदोन्नती मिळालेल्या प्रतिवादींची भरती नियमांनुसार पदोन्नतीसाठी विहित केलेल्या प्रक्रियेनुसार नियुक्ती करण्यात आली नव्हती. २७.९.१९८० रोजीच्या प्रतिवादींच्या नियुक्त्यांच्या पत्रावर नजर टाकल्यास असे स्पष्ट होते की, लोकसेवा आयोगाच्या मान्यतेच्या अपेक्षेने या नियुक्त्या करण्यात आल्या होत्या व त्या नियुक्त्या पुढील आदेश येईपर्यंत होत्या. अशा प्रकारे २७/९/१९८० रोजी प्रतिवादींची नेमणूक नियमांचे उल्लंघन करणारी होती आणि सप्टेंबर १९८० पासून हे प्रतिवादी काम करत असले तरी अपीलकर्त्यांची बाजू मांडणारे ज्येष्ठ वकील श्री. राव यांनी सांगितले की लोकसेवा आयोगाने प्रतिवादींच्या नियुक्त्यांना अद्याप मान्यता दिलेली नाही, ही वस्तुस्थिती खाजगी प्रतिवादींच्या वतीने उपस्थित असलेल्या विद्वान वकिलांनी तसेच राज्याच्या वकिलांनी अमान्य केलेली नाही. सन १९८३ मध्ये राज्य शासनाने अतिरिक्त संचालकांची तात्पुरती सेवाज्येष्ठता यादी तयार केली ज्यात तदर्थ पदोन्नत कर्मचाऱ्यांना अपीलकर्त्यांप्रमाणे नियमित पणे

नियुक्त झालेल्यांपेक्षा वरिष्ठ दाखवण्यात आले होते. या तात्पुरत्या यादीवर याचिकाकर्त्यांनी आक्षेप नोंदवले. परंतु त्यावर कोणताही निर्णय न घेता राज्य सरकारने सन १९८६ मध्ये दुसरी तात्पुरती निवड यादी जाहीर केली, परंतु १९८३ च्या यादीत जी चूक होती ती कायम ठेवली. याचिकाकर्त्यांनी १८.९.१९८७ रोजी पुन्हा आपल्या तक्रारी सादर केल्या. १९८३ व १९८६ मध्ये तयार केलेली सेवाज्येष्ठता यादी मागे घेण्यात आली. त्यानंतर १९.९.१९८८ रोजी आणखी एक तात्पुरती यादी प्रसिद्ध करण्यात आली ज्यात अपीलकर्ते पुन्हा तदर्थ पदोन्नतांपेक्षा कनिष्ठ दर्शविले होते, त्यापैकी काही खाजगी प्रतिवादी होते. अपीलकर्त्यांनी निवेदन दाखल केले आणि शेवटी २३.१२.१९८८ रोजी राज्य सरकारने अंतिम निवड यादी प्रसिद्ध केली ज्यात अपीलकर्त्यांना पुन्हा तदर्थ पदोन्नतांपेक्षा कनिष्ठ दाखवण्यात आले. त्यामुळे याचिकाकर्त्यांनी राज्य प्रशासकीय न्यायाधिकरणाकडे धाव घेतली. न्यायाधिकरणाने आक्षेपित आदेशाद्वारे हा अर्ज दोन कारणांवरून फेटाळून लावला, तो म्हणजे, यापूर्वीच्या खटल्यात १९७४ च्या नवप्रविष्टाच्या परस्पर सेवाज्येष्ठतेचा निर्णय घेताना न्यायाधिकरणाने पदोन्नतीच्या तदर्थ नेमणुका विचारात घेण्याचा निर्णय घेतला आहे आणि म्हणूनच त्या निर्णयाद्वारे सध्याचा खटला नियंत्रित होईल. सन १९८० मध्ये प्रतिवादींच्या बाजूने झालेल्या पदोन्नतीला या कालावधीत आव्हान देता येणार नसल्याने वरिष्ठता ठरविण्याच्या उद्देशाने संबंधित पदोन्नतांना त्यांची संपूर्ण सेवा मोजण्याचा अधिकार असेल, असा निष्कर्षही नायायाधीकरणाने काढला. न्यायाधिकरणाचे असेही मत आहे की, पदोन्नती मिळालेल्या प्रतिवादी ३ आणि ४ ने सर्व पदोन्नतांच्या हिताचे यशस्वीपणे रक्षण केले

असले तरी सर्व पदोन्नतांना पक्षकार प्रतिवादी म्हणून सामावून घेतले गेले नसल्यामुळे अपीलकर्त्यांना कोणताही दिलासा देता येणार नाही.

- याचिकाकर्त्यांची बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. पी. पी. राव यांनी न्यायधिकरणाच्या आदेशाच्या वैधतेवर प्रश्नचिन्ह उपस्थित करताना दोन युक्तिवाद केले:

(१) सेवा भरती नियम, १९६५ नुसार अपीलकर्ते -सरळ नवप्रविष्ट यांची नेमणूक करण्यात आल्याची आणि १९६५ च्या भरती नियमांमध्ये पदोन्नतीसाठी विहित केलेल्या प्रक्रियेनुसार नव्हे तर पदोन्नत-उत्तरवादींना पदोन्नतीने तदर्थ नियुक्ती देण्यात आली होती, ही मान्य स्थिती लक्षात घेता न्यायाधिकरणाने केवळ २७.९.१९८० रोजी पदोन्नतांची नियुक्ती करण्यात आली होती तर २९.९.१९८० रोजी सरळ नवप्रविष्ट भरती करण्यात आले होते या कारणास्तव पदोन्नतांना थेट नवप्रविष्टांपेक्षा वरिष्ठ घोषित करण्यात कायद्याने चूक केली.

(२) राज्य शासनाने स्वीकारलेल्या परस्पर सेवाज्येष्ठता निश्चितीच्या तत्त्वालाच आव्हान देण्यात आले असल्याने एकमेव आवश्यक पक्ष हा स्वत: राज्यशासन आहे, बाधित पक्ष नाही आणि त्यामुळे बाधित पक्षकारांचा समावेश न करणे खटल्यासाठी घातक ठरणार नाही. काहीही झाले तरी पदोन्नतीद्वारे काही नियुक्तांना पक्षकार म्हणून सामील केले गेले आहे आणि न्यायाधिकरण स्वत: या निष्कर्षावर पोहोचले आहे की त्यांनी पदोन्नतांच्या हिताचे यशस्वीपणे रक्षण केले आहे, तेव्हा अपीलकर्त्यांना त्या कारणास्तव दिलासा नाकारता आला नसता. विलंब आणि दिरंगाईच्या प्रश्नावर श्री. राव यांनी असा युक्तिवाद केला आहे की अपीलकर्ते पदोन्नतीद्वारे प्रतिवादींच्या

तथाकथित तदर्थ नियुक्त्यांना आव्हान देत नाहीत तर ते केवळ निवड यादीमध्ये त्यांना देण्यात आलेल्या स्थानाला आव्हान देतात आणि निवड यादी केवळ १९८८मध्ये, २३.१२.१९८८ रोजी, २३.१२.१९८८ रोजी, अंतिम करण्यात आली होती आणि म्हणून अपीलकर्त्यांनी लवादाकडे १९८९ मध्ये केलेल्या अर्जावर विलंब आणि दिरंगाईचा तत्वावर कोणत्याही प्रकारे बंदी घातली जाऊ शकत नाही. प्रतिवादींची बाजू मांडणारे विद्वान वकील, न्यायाधिकरणाने परस्पर सेवाज्येष्ठता ठरविण्याच्या तत्त्वांचा चुकीच्या पद्धतीने वापर केल्याबद्दल राव यांच्या युक्तिवादाचे खंडन करू शकले नाहीत, परंतु त्यांनी केवळ असा युक्तिवाद केला की प्रतिवादींनी ह्या कालावधीत पूर्ण सेवा केली आहे आणि त्यापैकी बरेच जण मध्यंतरीच्या काळात निवृत्त झाले आहेत, आणि म्हणूनच, या न्यायालयास सेवाज्येष्ठतेत बदल करण्याची गरज नाही.

प्रतिवादींच्या वतीने बाजू मांडणाऱ्या विद्वान वकिलांनी केलेली विनंती आम्ही स्वीकारण्यास असमर्थ आहोत आणि आमच्या मते अपीलकर्त्यांची बाजू मांडणारे विद्वान वकील श्री. राव यांनी उपस्थित केलेले सर्व युक्तिवाद यशस्वी झाले पाहिजेत.

सरळ भरती प्रकरणात या न्यायालयाच्या घटनापीठाने परिच्छेद ४४ मधील कायदेशीर स्थितीचा सारांश खालीलप्रमाणे दिला आहे -

(अ) एखाद्या पदावर पदाधिकाऱ्याची नियमाप्रमाणे नियुक्ती झाल्यानंतर त्याची सेवाज्येष्ठता त्याच्या नियुक्तीच्या तारखेपासून गृहीत धारावी लागते, आणि त्याच्या नोकरीत कायम होण्याच्या

तारखेनुसार नाही.

वरील नियमाचा उपसिद्धांत असा आहे की, जर सुरुवातीची नियुक्ती नियमाप्रमाणे न करता केवळ तदर्थ असेल आणि तात्पुरती बदली व्यवस्था म्हणून केली गेली असेल, तर सेवाज्येष्ठतेचा विचार करताना अशा पदावरील स्थानापन्नता विचारात घेता येणार नाही.

(ब) - नियमांनी घालून दिलेल्या प्रक्रियेचे पालन करून प्राथमिक नियुक्ती न केल्यास परंतु नियमानुसार आपली सेवा नियमित होईपर्यंत नियुक्त व्यक्ती अखंडपणे पदावर कायम राहिल्यास सेवेतील स्थानापन्नतेचा कालावधी गृहीत धरला जाईल.

सध्याच्या खटल्यात या न्यायालयाने मांडलेल्या इतर प्रस्तावांशी आमचा संबंध नाही. आमच्या समोरील खटल्यात १९६५ च्या भरती नियमावली अन्वये विहित केलेल्या प्रक्रियेचे पालन न करता प्रतिवादींची पदोन्नतीद्वारे प्राथमिक नियुक्ती झाली नाही आणि ते अखंडपणे पदावर कार्यरत असले तरी लोकसेवा आयोगाने अद्याप त्यांच्या नियुक्त्यांना मान्यता दिलेली नाही, तर वरील प्रस्ताव याचे उपयोजन होणार नाही. परिणामी वरील प्रस्ताव लागू करून, अपीलकर्ते - थेट नवप्रविष्ट हे उत्तरवादी - खाजगी उत्तरवादी - तदर्थ पदोन्नत यांच्यापेक्षा वरिष्ठ समजले गेले पाहिजेत. थेट भरतीने नवप्रविष्ट कर्मचारी आणि पदोन्नत कर्मचारी यांच्यातील परस्पर सेवाज्येष्ठता निश्चित करण्याच्या या न्यायालयाच्या वरील अधिकृत निर्णयाचे पालन न करून न्यायाधिकरणाने कायद्यात स्पष्टपणे चूक केली आहे .

पश्चिम बंगाल राज्य शासन आणि इतर विरुद्ध अघोरे नाथ डे आणि इतर [(१९९३) ३ एस.सी.सी. ३७१] या प्रकरणात या न्यायालयाने दिलेल्या तीन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाच्या निर्णयात, या न्यायालयाने असे म्हटले आहे की:

सुरुवातीच्या नियुक्तीच्या तारखेपासून त्याची सेवाज्येष्ठता मोजता यावी, यासाठी पदावरील पदाधिकाऱ्याची सुरुवातीला 'नियमानुसार' नियुक्ती करावी लागते. त्यामुळे 'जिथे सुरुवातीची नियुक्ती नियमाप्रमाणे नसून केवळ तदर्थ असते आणि तात्पुरती बदली व्यवस्था म्हणून केली जाते, अशा पदांवरील पदाधिकाऱ्यांचा विचार सेवाज्येष्ठतेचा विचार करताना करता येत नाही.

अशा प्रकारे असे मानले गेले की थेट भरती प्रकरणात घटनापीठाचे निष्कर्ष अ आणि ब सामंजस्याने वाचले पाहिजेत आणि निष्कर्ष ब निष्कर्ष अ द्वारे स्पष्टपणे वगळलेल्या प्रकरणांचा समावेश करू शकत नाही.

नुकत्याच घडलेल्या व्ही. श्रीनिवास रेड्डी आणि इतर वि. आंध्रप्रदेश राज्य शासन आणि इतर, [१९९५] (१) एस.सी.सी.पी. ५७२, या प्रकरणात जिथे आमच्यापैकी एक (ब्रदर जज मा. न्या. रामस्वामी) न्यायाधीश होते, त्या प्रकरणात या मुद्द्यावर या न्यायालयाच्या सर्व निर्णयांचा विचार करण्यात आला आहे आणि तात्पुरत्या किंवा तदर्थ नियुक्त्या नियमांनुसार नियुक्त्या नाहीत आणि तात्पुरत्या सेवेची ज्येष्ठतेत गणना केली जाऊ शकत नाही, असे नमूद करण्यात आले आहे.

प्रभावित पक्षकारांचा समावेश न करणे हे अपीलकर्त्यांच्या प्रकरणासाठी घातक आहे, असा न्यायाधिकरणाचा निष्कर्षही कायद्याने टिकणारा नाही. असे नमूद केले पाहिजे की अपीलकर्ते पदोन्नती प्राप्त प्रतिवादींच्या तथाकथित तदर्थ नियुक्त्यांना आव्हान देत नाहीत परंतु ते ज्येष्ठता यादीतील तदर्थ पदोन्नत-प्रतिवादींच्या अपीलकर्त्यांपेक्षा वरील स्थानाला आव्हान देतात. दुसऱ्या शब्दांत सांगायचे झाले तर, राज्य सरकारने बनविलेल्या 'सेवाज्येष्ठता निश्चिती' या तत्त्वालाच हे आव्हान आहे आणि अशा प्रकरणात राज्यशासन हे आवश्यक पक्षकार आहेत . महाप्रबंधक दक्षिण मध्य रेल्वे सिकंदराबाद आणि इतर इ. विरुद्ध ए. वि. आर. सिद्धांती आणि इतर इत्यादी, [१९७४] ३ एस.सी.आर. २०७ :

“दुसऱ्या आक्षेपासंदर्भात रेल्वे बोर्डाने रिट याचिकेत नमूद केलेल्या आक्षेपित निर्णयात पूर्वीच्या धान्य दुकान विभागातील कर्मचाऱ्यांची सेवाज्येष्ठता, वेतन निश्चिती, सर्वसाधारण अर्जाचे प्रशासकीय नियम, कायमस्वरूपी विभागातील समायोजनाचे नियम, सेवाज्येष्ठता, वेतन आदींचा समावेश आहे . राज्यघटनेच्या अनुच्छेद १४ आणि १६ चे उल्लंघन होत असल्याच्या कारणावरून उत्तरवादी - अपीलकर्ते त्या धोरणात्मक निर्णयांच्या वैधतेवर अधिक्षेप करत आहेत. सरकारी कर्मचाऱ्यांच्या ज्येष्ठतेचे नियमन करणाऱ्या वैधानिक नियमाची घटनात्मकता संपुष्टात आणली जाते, त्याप्रमाणेच ही कार्यवाही आहे. अशा कार्यवाहीमध्ये आवश्यक पक्षकार असे असतात ज्यांच्याविरुद्ध दिलासा मागितला जातो आणि ज्यांच्या अनुपस्थितीत न्यायालय कोणताही प्रभावी निर्णय देऊ शकत नाही. सध्याच्या प्रकरणात दिलासा केवळ रेल्वे विभागाच्या विरुद्ध मागितला

जातो जे त्यांच्या प्रतिनिधीमार्फत खटल्यात सामील आहेत. आक्षेपित निर्णयानुसार याचिकाकर्त्यांची सेवाज्येष्ठता निश्चित करणारी कोणतीही यादी किंवा आदेश तयार किंवा जारी केला जात नाही. मंडळाच्या १६ ऑक्टोबर १९५२ च्या निर्णयात नमूद केलेल्या तत्त्वांनुसार याचिकाकर्त्याच्या सेवाज्येष्ठतेचे फेरसमायोजन केल्यामुळे ज्या कर्मचाऱ्यांवर परिणाम होण्याची शक्यता होती, ते जास्तीत जास्त योग्य पक्षकार होते आणि आवश्यक पक्षकार नव्हते आणि त्यांचे सामील न होणे रिट याचिकेसाठी घातक ठरू शकत नाही."

ए. जनार्दन विरुद्ध भारत सरकार व इतरांच्या प्रकरणाच्या बाबतीत, [१९८३]२.

एस.सी.आर. ९३६, असाच युक्तिवाद या न्यायालयानेही खालील शब्दांत फेटाळून लावला -

"या प्रकरणात, अपीलकर्ता त्या व्यक्तीच्या विरोधात दावा केलेल्या कोणत्याही विशिष्ट तथ्याच्या पार्श्वभूमीवर विशिष्ट व्यक्तीपेक्षा ज्येष्ठतेचा दावा करत नाही. केंद्र सरकारने आक्षेपित ज्येष्ठता यादी तयार करताना अवलंबलेले निकष अवैध आणि बेकायदेशीर असून केंद्र सरकारने आधीच तयार केलेली वैध यादी रद्दबातल करण्यापासून किंवा रद्द करण्यापासून रोखणे आणि संबंधित सेवाज्येष्ठता यादी रद्द करणे यासाठी केंद्र सरकारविरोधात दिलासा मागण्यात आला आहे, असा युक्तिवाद करण्यात आला आहे. त्यामुळे या सवलतीचा दावा कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीविरोधात नसून केंद्र सरकारच्या विरोधात केला जातो. या पार्श् वभूमीवर आम्ही सर्व थेट भरती झालेल्या कर्मचाऱ्यांना प्रतिवादी म्हणून सामावून घेणे अनावश्यक मानतो."

तसेच प्रतिवादी ३ आणि ४ यांनी पदोन्नतांच्या हितसंबंधांचे यशस्वीपणे संरक्षण केल्याचे न्यायाधिकरणाच्या निदर्शनास आले आहे. प्रभावित पक्षकारांचा समावेश न करणे कारवाईसाठी घातक आहे, असे ठरवून न्यायाधिकरणाने कायद्यात चूक केली. प्रबोध वेण्णा व इतर, इ. वि. उत्तर प्रदेश राज्यशासन व इतर, [१९८५] १ एससीआर २१६, च्या खटल्यात या न्यायालयाने असा निकाल दिला आहे की :

"जोपर्यंत न्यायनिर्णयाचा गंभीर परिणाम ज्यांच्यावर होईल अशा व्यक्ती प्रतिवादी म्हणून त्यांच्यासमोर नसतील किंवा जर त्यांची संख्या खूप जास्त असेल तर आणि जर ते वैयक्तिकरित्या प्रतिवादी म्हणून सामील होऊ शकत नसतील तर त्यातील किमान काहीजण प्रातिनिधिक स्वरूपात प्रतिवादी म्हणून सामील नसतील तोपर्यंत उच्च न्यायालयाने घटनेच्या अनुच्छेद २२६ अन्वये रिट याचिकेवर सुनावणी करून त्याचा निपटारा करू नये."

सर्वोच्च न्यायालयाकडे पाठविण्यात आलेल्या 'जनार्दन' प्रकरणातही या न्यायालयाने असाच आक्षेप फेटाळून लावला कारण थेट भरतीने नियुक्त नवप्रविष्टांपैकी ९ जणांना पक्षकार म्हणून सामील करण्यात आले आहे, त्यामुळे थेट भरतीने नियुक्तांच्या प्रकरणात प्रतिनिधीत्व नाहीत म्हणून ते दुर्लक्षित राहिलेले नाही आणि म्हणूनच सर्व ४०० आणि आणखी काही थेट भरतीद्वारे नव प्रविष्टांचा समावेश न करणे कार्यवाहीला घातक नाही.

उपरोक्त परिस्थितीत सर्व पदोन्नतांना पक्षकार म्हणून सामावून न घेतल्यास अपीलकर्त्यांचा

अर्ज टिकण्याजोगा ठरत नाही, या निष्कर्षापर्यंत पोहोचण्यात लवादाची पूर्णपणे चूक झाली आहे, या निष्कर्षापर्यंत पोहोचण्यास आमचे दुमत नाही.

जोपर्यंत विलंब आणि दिरंगाईचा प्रश्न आहे, जसे की आपण यापूर्वी लक्षात घेतले आहे की अंतिम श्रेणी यादी २३.१२.१९८८ रोजीच तयार करण्यात आली होती आणि अपीलकर्त्यांनी १९८९ मध्ये न्यायाधिकरणाकडे धाव घेतली होती आणि त्यामुळे विलंबाचा प्रश्नच उद्भवत नाही. वरील आधारविधानात न्यायाधिकरणाचा आदेश रद्द बातल ठरवून हे अपील मान्य केले जात आहे. अर्जदार त्यांची २७.९.१९८० रोजी सहाय्यक संचालक म्हणून नियुक्त झालेल्या तदर्थ पदोन्नतांपेक्षा वरील सेवाज्येष्ठता मिळण्याचे हक्कदार आहेत. प्रतिवादी-राज्याशासनाला सेवाज्येष्ठता यादी पुन्हा काढण्याचे निर्देश दिले जातात. अपीलकर्त्यांचा न्यायाधिकरणापुढील अर्ज मंजूर करण्यात आला आहे. खर्चाबाबत कोणतेही आदेश नाहीत. हा आदेश प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून ४ महिन्यांच्या आत सेवाज्येष्ठता यादी पुन्हा तयार करून त्याचे परिणामस्वरूप लाभ देता येतील.

अपील मंजूर करण्यात येते.

आर.ए.

x-x-x-x

<u>अस्वीकरण</u>

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या

मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x